

ТЕНДЕНЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ТА РОЗВИТОК КОРПОРАТИВНОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ

TRENDS OF THE NATIONAL BANKING SYSTEMS AND THE DEVELOPMENT OF CORPORATE SECTOR IN UKRAINE

Микола ГАПОНЮК,
кандидат економічних наук,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

Mykola HAPONYUK,
Ph.D. in Economics,
Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman

У 2013-2015 роках Україна зіткнулася з надзвичайно складними викликами у політичній, соціальній та економічній сферах. Криза гостро вирізняла існуючі диспропорції економічного розвитку, визначила загальну низьку оцінку реформ, які реалізовувалися в Україні з часів здобуття незалежності. Більше того, сучасний стан вітчизняної економіки свідчить, що доволі часто реформи «підмінювалися» їх обговоренням, декларацією намірів тощо – реальних дій з боку можновладців було надто мало. Але складність поточної кризи не залишає нашої державі вибору, адже від успішності трансформації залежить не тільки місце України в глобальній економіці, але й багато в чому її існування як незалежної держави.

Аналіз успішних прикладів економічних реформ у глобальному вимірі свідчить, що в значній мірі в їх основі лежала технологічна складова. Всесвітньовідомий економіст Р.Солоу вказував, що саме технологічний прогрес, зміна укладу виробництва, поява нових галузей є запорукою економічного розвитку в масштабах окремої країни [1]. А в роботах іншого Нобелівського лауреата С.Кузнеця підкреслювалося, що основою економічного зростання є структурні реформи, що охоплюють усі без винятку сфери життя суспільства [2].

Саме в цьому контексті слід аналізувати зв'язок вітчизняного банківського сектору та акціонерних товариств, які представляють провідні галузі української економіки.

Зазначимо, що це питання постійно знаходиться в центрі уваги провідних вітчизняних науковців, а саме: О.Богданової, В.Бабіченка, Л.Гриценко, М.Дибі, О.Любар, І.Охрименко, О.Москвічової, Л.Примостки, О.Чуб та інших авторів.

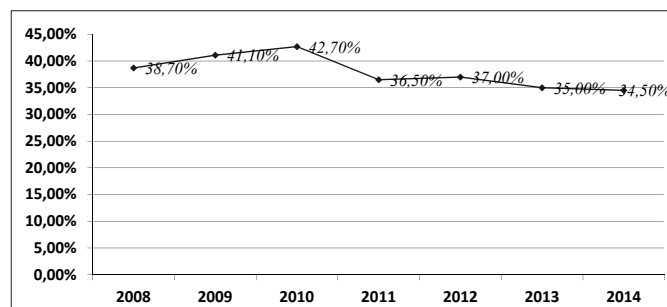
Проте останні події в економічному житті України засвідчили, що цілісної концепції розвитку взаємовідносин між корпоративним сектором та банками в Україні не існує, що в результаті призводить як до погіршення фінансового стану банків через неефективну кредитну політику, так і до фінансової кризи на рівні підприємств-позичальників. У таких умовах постає питання про розробку новітніх наукових підходів до банківського кредитування вітчизняних корпорацій, що і визначає мету статті.

Визнаємо, що на сучасному етапі розвитку вітчизняна банківська система переживає один із

найскладніших етапів своєї історії. Якщо проблеми 90-х років минулого століття багато в чому визначалися «хворобами зростання», то нині ми маємо справу з деструктивним впливом цілого ряду факторів на рівні як безпосередньо банків, так і банківського регулювання та макроекономічних тенденцій.

За даними Національного банку України, станом на початок II кварталу 2015 року в стадії ліквідації знаходиться 46 банків, в десятках банків введена тимчасова адміністрація.

Рис. 1. Частка підприємств, які отримали збиток у загальній кількості підприємств, %

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [3].

У статті проведено аналіз тенденцій, що притаманні вітчизняній банківській системі на сучасному етапі, визначено їх вплив на розвиток корпоративного сектору. Встановлено, що неефективна система банківського нагляду в Україні, ризикова конкурентна стратегія багатьох банківських установ на тлі деструктивних макроекономічних тенденцій, девальвації гривні призвели до банкрутства цілого ряду провідних банків. Проблеми в діяльності банківської системи об'єктивно вплинули й на корпоративний сектор, адже протягом тривалого періоду часу саме ресурси банків домінували в структурі зовнішнього корпоративного фінансування. На часі суттєва трансформація регуляторних підходів у банківській системі, спрямована на її оздоровлення, що в свою чергу позитивно вплине і на діяльність корпорацій.

The article deals with the analysis of trends peculiar to the national banking system on a current stage, and their influence upon the corporate sector have been determined. It has been established that non-efficient system of banking supervision in Ukraine, risky competitive strategy of a considerable part of banking institutions in the face of destructive macro-economic trends and hryvnia devaluation have led to the bankruptcy of a number of leading banks. The issues of banking system operation have objectively affected the corporate sector as well, for a long time it is the banks' resources that have been dominating in the structure of external corporate financing. An essential transformation of regulatory approaches within the banking system aimed at its recovery is required. That, in its turn, will have a positive impact on the activities of the corporations.

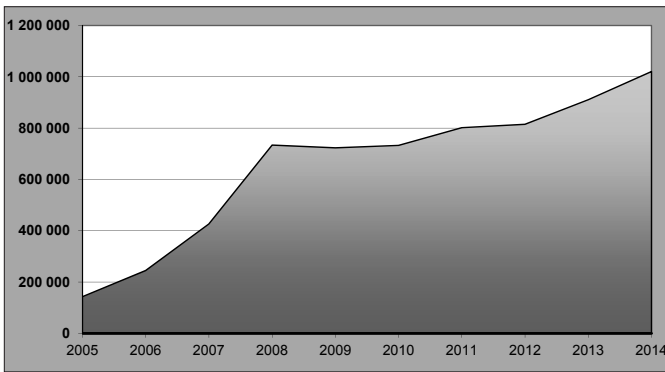
Не краща ситуація і в реальному секторі економіки: індекс промислової продукції у 2013 році становив 95,7%, у 2014 році – 89,9%.

Деструктивні макроекономічні тенденції у 2009-2014 роках катастрофічним чином відобразилися й на результативності діяльності підприємств (рис. 1).

Як бачимо, частка збиткових підприємств в Україні коливається в межах 35-43%, а у 2013-2014 цей показник навіть вказував на тенденцію до зниження. Проте цей факт не повинен вводити в оману, адже дані за цей період не враховують діяльності підприємств, що знаходяться в зоні проведення антитерористичної операції. І саме в цих частинах Донецької та Луганської областей розташовані надзвичайно потужні промислові підприємства, які доволі часто накопичували значні збитки.

Аналізуючи взаємозв'язок вітчизняних корпорацій та банківського сектору, слід виходити з того, що протягом періоду

Рис. 2. Кредити банків України резидентам у 2005-2014 роках, млн. грн.

Джерело: складено автором за даними [4].

незалежності саме банки були найпотужнішими фінансовими установами. Для багатьох корпорацій банківський кредит був чи не єдиним джерелом залучення капіталу із зовнішніх джерел (рис. 2).

Зростання обсягу кредитів банків у 2013-2014 роках багато в чому пояснюється не нарощуванням взаємодії банківської системи та корпоративного сектору, а різкою девальвацією гривні, що призвело до переоцінки зобов'язань в іноземній валюті.

Для порівняння з іншими зовнішніми джерелами фінансування: у 2014 році НКЦПФР було зареєстровано 263 випуски облігацій підприємств на суму 38,30 млрд. грн., а за перший квартал 2015 року зареєстровано лише 27 випусків облігацій підприємств на суму 2,41 млрд. грн.

Не краща ситуація і на вітчизняному ринку акцій: протягом тривалого періоду часу найбільші випуски акцій здійснюють виключно банки, які таким чином нарощували капітал. Промислові корпорації у 2013-2014 роках майже відмовилися від цього джерела фінансування.

Зважаючи на стагнацію фондового ринку, не дивно, що якраз кредити нефінансовим корпораціям є, з одного боку, ключовим зовнішнім джерелом фінансування, а з другого – основою кредитного портфеля банків (рис. 3).

Про роль кредитних джерел свідчить і структура капітальних інвестицій в Україні, яка є доволі неоднозначною. Так, у 2010-2013 роках частка кредитів та інших позик у загальному обсязі капітальних інвестицій колива-

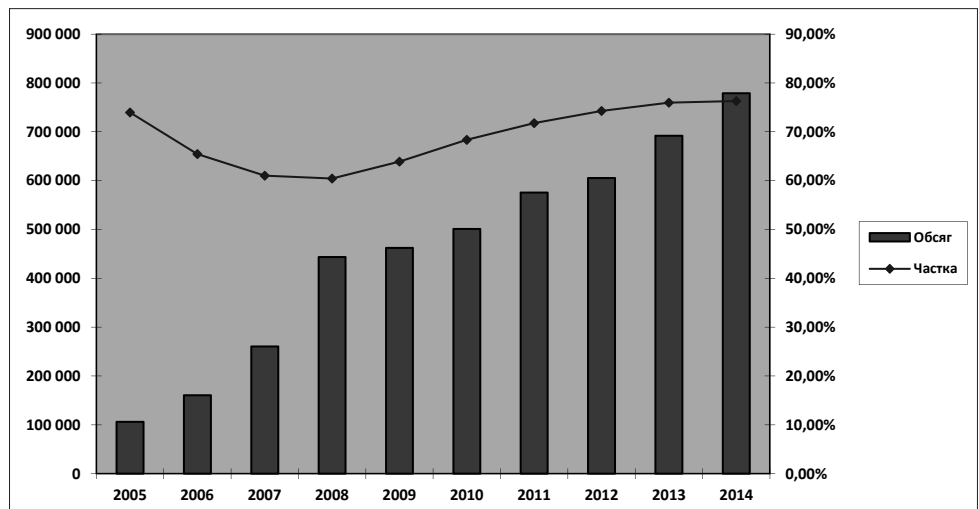
лася в межах 12-15%, а у 2014 році відбулося її скорочення до рівня 9,9%. І причини тут цілком очевидні: нарощування кризових явищ в економіці, що, зрозуміло, не сприяє активізації кредитної активності, а також різке збільшення частки внутрішніх джерел фінансування капітальних інвестицій у цей період до 70%, тоді як у попередні роки цей показник був у межах 60-62%.

При цьому, оцінюючи взаємодію банківських інституцій та корпоративного сектору в Україні, варто насамперед звернути увагу на структуру кредитного портфеля з точки зору термінів залучення, валюти кредитування тощо. Зокрема, слід визнати, що протягом багатьох років не вдалося в достатній мірі активізувати довгострокове кредитування, тобто близько 40% кредитів нефінансовим корпораціям були короткостроковими (рис. 4).

Можна погодитися з тими науковцями, які зазначають, що в Україні складається ситуація, коли основна частина кредитів, виданих депозитними корпораціями нефінансовим секторам, використовується для фінансування поточної виробничої діяльності [5].

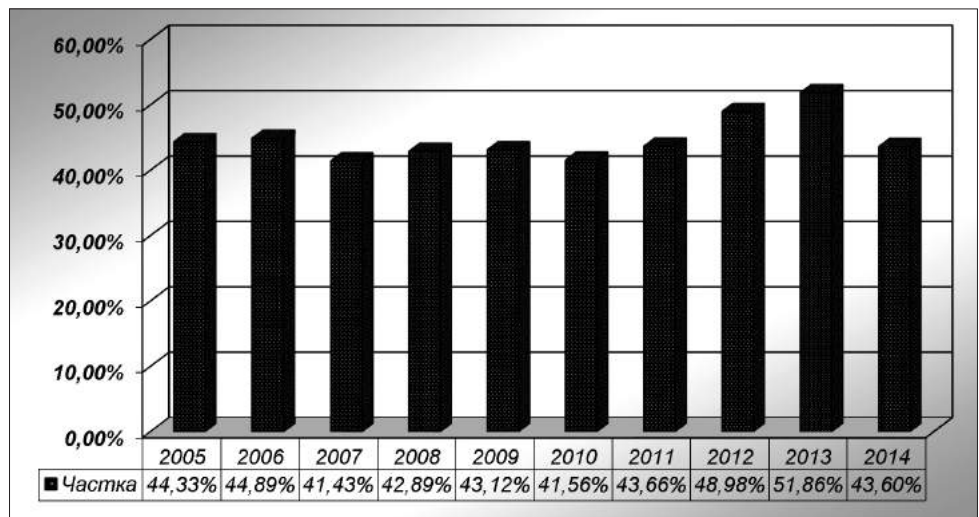
Надмірне «захоплення» як банків, так і самих позичальників валютними активами та зобов'язаннями стало однією

Рис. 3. Кредити банків нефінансовим корпораціям в Україні у 2005-2014 роках та їх частка в кредитному портфелі, млн. грн., %

Джерело: складено автором за даними [4].

Рис. 4. Частка кредитів до 1 року в загальному обсязі кредитів нефінансовим корпораціям

Джерело: складено автором за даними [4].

із причин стагнації банківського сектору у 2008-2009 роках. У подальшому банки намагалися здійснювати більш виважену політику, що призвело до покращення їх валютної позиції. Загалом для банківської системи характерною є відкрита довга валютна позиція (обсяг кредитів у іноземній валюті перевищує обсяг депозитів).

Разом з тим частка валютних кредитів на початку 2015 року залишалася доволі значною, що формує додаткові ризики як для позичальників, так і для самих банків (рис. 5).

Особливо значущими такі ризики виявляються в умовах, коли населення масово вилучає свої депозити в банках (як гривневі, так і валютні), створюючи додатковий тиск на валютний ринок та стимулюючи посилення девальваційних очікувань. На певну стабілізацію можна розраховувати, зважаючи на останні зміни в законодавстві, якими заборонено дострокове зняття строкових депозитів [6].

Для прикладу: протягом 2013 року обсяг депозитів в іноземній валюті зменшився з 252,1 млрд. грн. до 248,2 млрд. грн. У 2014 році обсяг валютних депозитів в гривневому еквіваленті зріс 309,6 млрд. грн. Проте зрозуміло, що основа такого зростання – різка девальвація гривні відносно основних валют світу (офіційний курс на кінець 2013 року – 7,99 грн. за долар США, на кінець квітня 2014 року – 22,7 грн. за долар США).

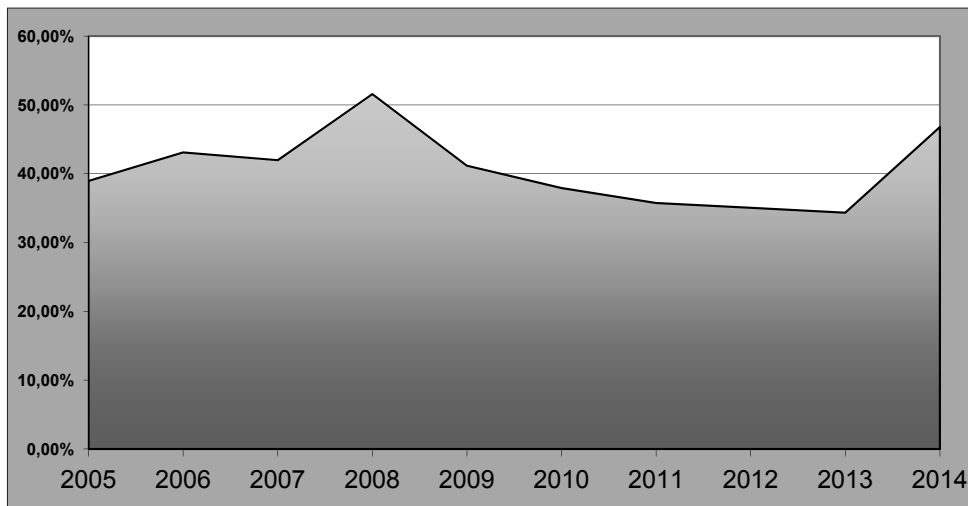
Очевидно, що структура позичальників відображає загальні тенденції вітчизняної економіки. Зокрема, привертає увагу той факт, що найбільша частка кредитів припадає на переробну промисловість, оптову та роздрібну торгівлю, сільське господарство, будівельну галузь (рис. 6).

Така структура банківських кредитів за видами економічної діяльності надалі здатна деструктивно вплинути на якість кредитного портфеля банків. Насамперед через низькі показники рентабельності операційної діяльності підприємств окремих галузей у 2014 році:

- оптова та роздрібна торгівля -13,1 %;
- промисловість +2,3;
- будівництво +4,8;
- сільське господарство +20,3;
- усього по підприємствам -3,9 %.

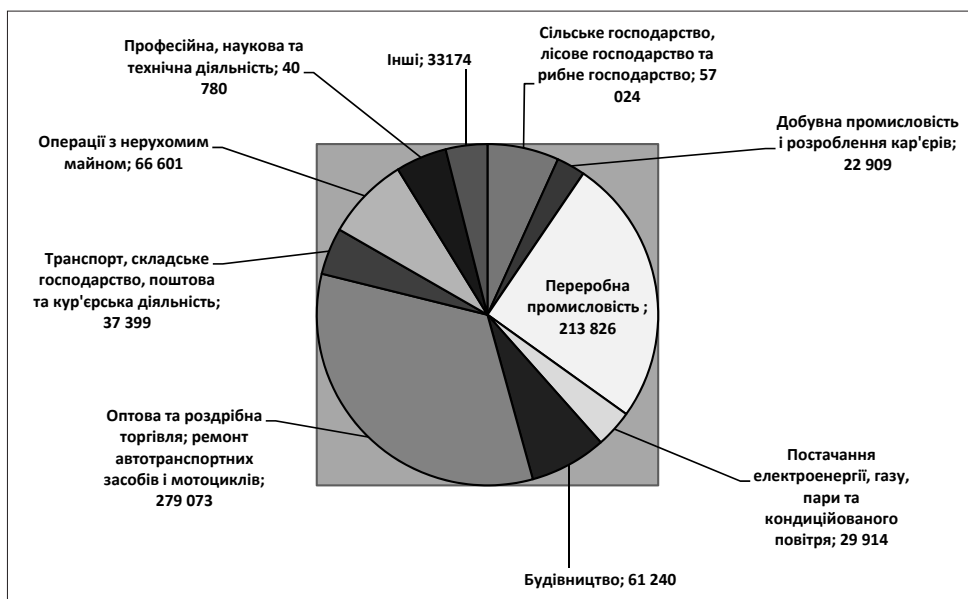
Для порівняння наведемо процентні ставки за кредитами для нефінансових

Рис. 5. Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі кредитів у 2005-2014 роках, %

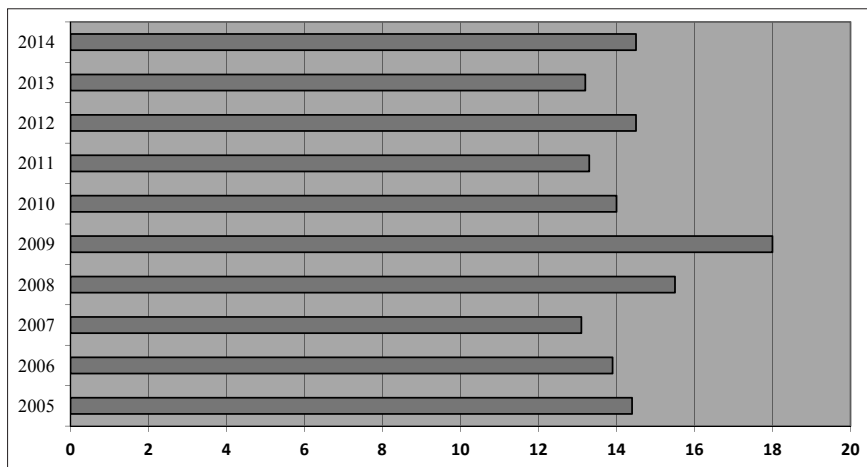
Джерело: складено автором за даними [4].

Рис. 6. Кредити нефінансовим корпораціям у розрізі видів економічної діяльності

Джерело: складено автором за даними [4].

Рис. 7. Процентні ставки за новими кредитами нефінансовим корпораціям у 2005-2014 роках, %

Джерело: складено автором за даними [4].

корпорацій у 2005-2014 роках. Їх динаміка свідчить, що на сучасному етапі розвитку для багатьох підприємств банківські кредити стали надто дорогим джерелом фінансування (рис. 7).

Висновки і пропозиції. Українська економіка вимагає абсолютно нових підходів до взаємодії корпоративного сектору та банків. При цьому зміни повинні відбутися і в банківській системі, і на рівні корпорацій.

У першу чергу слід звернути увагу на тривалий та болісний процес «очищення» банківської системи України. Нарешті Національний банк України визнає, що значна кількість банків вела свій бізнес за стандартами, що надзвичайно далекі від загальносвітових. Питання про надмірну кількість банків у нашій державі обговорювалося давно, але до практичних дій дійшло тільки у 2014-2015 роках.

Проте, визнаючи важливість таких процесів, зазначимо, що одне із головних завдань – це відновлення довіри до банківської системи та банківських послуг. Зрозуміло, що в період загострення кризи це завдання може реалізуватися насамперед за рахунок державних банків та банків з іноземним капіталом. Підкреслимо, що без призупинення відтоку депозитів у вітчизняній банківській системі не варто розраховувати на покращення в усіх інших сферах банківського бізнесу, в тому числі й у кредитуванні.

Надзвичайно гострою залишатиметься питання проблемних кредитів. Навіть за умови відносної макроекономічної стабілізації для його вирішення потрібно кілька років. Окрім цього, позитивні зміни можуть відбутися і у випадку більш рішучих дій держави в питанні забезпечення прав кредиторів (і з погляду законодавства, і з позиції реалізації цих прав за допомогою судових рішень тощо).

Окремий аспект проблеми – діяльність НБУ. На сучасному етапі знову активізувалися дискусії щодо посилення незалежності НБУ, його спроможності в питаннях забезпечення банківського нагляду. Більше того, окремі концептуальні документи передбачають передачу НБУ повноважень

щодо нагляду за іншими сегментами фінансового ринку. На наш погляд, справа не тільки в обсязі повноважень, а швидше в результативності використання регуляторних інструментів.

Слід визнати відверто: криза 2013-2015 років не залишила місця «старій» банківській системі України, але саме ця криза виявила шанси для розбудови дійсно ефективних банків у нашій державі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Solow R. M. (1957). *Technical change and the aggregate production function*. *Review of Economics and Statistics (The MIT Press)* 39 (3): 312–320.
2. Kuznets Simon. *Quantitative aspects of the economic growth of nations, VIII: The distribution of income by size* / Simon Kuznets // *Economic Development and Cultural Change*. — 1963. — No. 11. — P. 1–92.
3. Чистий прибуток (збиток) підприємств за видами економічної діяльності [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України [сайт] Держслужбстат України. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. — Назва з екрану.
4. Статистичний бюлетень [Електронний ресурс] // Національний банк України. Офіційний сайт. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>. — Назва з екрану.
5. Гайдай І.Ю. Довгострокове банківське кредитування як спосіб фінансування економічного росту / Гайдай І.Ю., Коваленко К.В. // *Вісник Донецького університету економіки та права*. — № 1. — 2013. — С. 140-145.
6. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов повернення строкових депозитів» від 14 травня 2015 року № 424-VIII.

REFERENCES

1. Solow R.M. *Technical change and the aggregate production function*. *Review of Economics and Statistics (The MIT Press)*, no. 39(3), 1957, pp. 312-320.
2. Kuznets S. *Quantitative aspects of the economic growth of nations, VIII: The distribution of income by size*. *Economic Development and Cultural Change*, 1963, no. 11, pp. 1-92.
3. *Net income (loss) of enterprises by economic activities*. *State Statistics Service of Ukraine*. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
4. *Statistical Bulletin*. *The National Bank of Ukraine*. Available at: <http://www.bank.gov.ua> [in Ukrainian].
5. Hayday I.Yu., Kovalenko K.V. *Dovhostrokovye bankiv's'ke kredyuvannya yak sposib finansuvannya ekonomichnoho rostu* [Long-term bank loans as a means of financing economic growth]. *Visnyk Donets'koho universytetu ekonomiky ta prava*, no. 1, 2013, pp. 140-145 [in Ukrainian].
6. *The Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on the terms of repayment of term deposits"* of May 14, 2015 no. 424-VIII. [in Ukrainian].

UKRAINIAN JOURNAL ЕКОНОМІСТ

Український журнал
«ЕКОНОМІСТ»
з 2011 року
представлений
у міжнародній економічній
наукометричній
базі RePEc.

У зв'язку
з розширенням
розміщення публікацій
в RePEc з 2013 року
змінюються вимоги
до змісту статей.
Уважно слідкуйте
за інформацією в наступних
номерах журналу і на сайті
<http://ua-ekonomist.com>